

Monografie

Prof. univ. dr.
Claudia-Ana MOARCĂȘ

Asist. univ. dr.
Valentina-Lidia ZĂRNESCU

**SECURITATEA SOCIALĂ
ÎNTR-O LUME ÎN SCHIMBARE**

Prof. univ. dr.
Claudia-Ana MOARCĂȘ

Asist. univ. dr.
Valentina-Lidia ZĂRNESCU

SECURITATEA SOCIALĂ ÎNTR-O LUME ÎN SCHIMBARE

Universul Juridic
București
-2025-

Prefață

Alcătuint o trilogie de excepție, ultimele trei opere ale autoarelor prof. univ. dr. Claudia-Ana Moarcăș și asist. univ. dr. Valentina-Lidia Zărnescu sunt fundamentale și iremediabil conectate printr-un fir de esență logică și un profund sentiment de dreptate. „*Arhitecturii contemporane a dreptului individual la muncă*” și „*Dreptului colectiv al muncii. (Re)gândirea dialogului social*” li se alătură acum în mod suveran „*Securitatea socială într-o lume în schimbare*”, unind în același gând și în aceeași simțire energia sentimentului de drept. Măsura valorii cu care autoarele se disting și în această a treia bijuterie este cea a idealului dreptului și a sensibilității acestuia, care crește pe măsură ce oamenii conștientizează tot mai mult importanța lui ca o condiție morală a înseși existenței lor. Așa cum Rudolf von Ihering afirma în celebra carte „*Lupta pentru drept*” (publicată în traducere din limba germană la Institutul grafic „Presa Bună”, Iași, 1930) că „*Dreptul nu este numai idee, ci putere vie*”, tot astfel autoarele confirmă prin această a treia lucrare că viața dreptului social poartă în sine, în esență, lupta pentru protecție în raport cu riscurile sociale, cu nevoia de stimulente și de flexibilitate ca formă de răspuns față de vulnerabilități și tranziții, adeseori critice, pentru indivizi.

Concepută mai ales ca un instrument didactic, lucrarea depășește limitele și tiparele specifice acestui gen de literatură juridică, înfățișându-ni-se drept o lucrare științifică amplă dedicată unei teme sensibile și de o actualitate de netăgăduit, respectiv securitatea socială și egalitatea în contextul unei lumi în schimbare. Autoarele, două specialiste în domeniul dreptului, dintre care una ajunsă la deplina maturitate intelectuală după parcurgerea drumului unui efort sever de studiu și analiză (pentru care lucrările publicate până acum dau pe deplin mărturie), iar cealaltă aflată pe treptele evoluției, având de partea ei tinerețea, curajul și asumarea, pătrund în adâncimile subiectului și abordează provocările prezentului și mai ales ale viitorului.

Lucrarea constituie o abordare mai puțin obișnuită a dreptului securității sociale, acesta fiind analizat din toate perspectivele de cuprindere a problematicii, nu puține la număr de altfel, având în vedere cele 22 de capitole în care este desfășurată demonstrația autoarelor. Acestea pun un accent deosebit și principial pe importanța decisivă a politicilor sociale ale statului și corelativ pe instrumentele legale complementare de asigurări sociale, fără să lipsească nici indispensabila raportare a investigației la jurisprudența Curții Constituționale și a Înaltei Curți de Casație și Justiție, a Curții de Justiție a Uniunii Europene, dar și a Curții Europene a Drepturilor Omului.

Într-o societate caracterizată de inechități economice și sociale, de insecuritate, de decalaje și de conflicte, de dezvoltarea tot mai accentuată a digitalizării, mecanismele de securitate socială intervin și asigură în ultimă instanță demnitatea individului și dezvoltarea lui. Coeziunea socială stă la baza principiului constituțional al egalității de tratament, fundamental pentru o societate responsabilă și orientată decisiv înspre garantarea drepturilor omului, a satisfacției și a unui nivel de trai decent. Așadar, într-o lume în tranziție și într-o continuă schimbare, nu neapărat pozitivă, egalitatea pare a fi cel mai bun instrument de politică publică în jurul căruia se pot conecta cei care cred în puterea colaborării, cooperării și dialogului social.

Componentă esențială a proiectului european, modelul social european este cercetat de autoare în strânsă legătură cu instrumentele de coordonare a sistemelor de securitate socială. Observăm, astfel, că protecția socială rămâne, în substanță, fidelă specificului fiecărui popor ca expresie fundamentală a autonomiei naționale, statelor revenindu-le, însă, în mod individual responsabilitatea modului de implementare eficientă și necesară a propriului sistem de securitate socială, prin politici și strategii naționale active, coordonate și integrate unui sistem de gândire bazat pe coeziune socială.

Nu numai deloc întâmplătoare, ci de-a dreptul excepțională ni se pare în acest context argumentația autoarelor pentru pregătirea profesională, cunoaștere și educație, preocupări decisive pentru evoluție și pentru gestionarea și controlul provocărilor cu care individul se confruntă pe parcursul vieții. Educația, formarea profesională și învățarea incluzivă și de înaltă calitate pe tot parcursul vieții sunt pilonii pentru o participare deplină la viața și activitatea societății și pentru dobândirea aptitudinilor de gestionare cu succes a tranzițiilor cu care societățile se confruntă. Cu un asumt și intrinsec filon orientat înspre umanitate, empatie și bunătate, autoarele nu puteau, așadar, să se dezică nici în această lucrare de demonstrația desăvârșită, pe care o realizează de fiecare dată când au prilejul, asupra nevoii imperative de învățare, înțelegere și descoperire.

În mod aparte, atenția ne-a fost atrasă și de ceea ce se înfățișează azi drept un pericol major și actual pentru sănătatea și securitatea angajaților, și anume stresul profesional. Receptat ca o stare de tensiune și de disconfort pe care o resimte individul, stresul profesional generează frustrare sau reprimarea unor aspirații ori nevoi, ceea ce presupune cu necesitate ca una dintre cele mai serioase acțiuni și orientări de politici publice actuale să vizeze combaterea agresiunii asupra sistemului nervos al omului la locul de muncă.

Cartea „*Securitatea socială într-o lume în schimbare*” este o operă cuprinzătoare, prin complexitatea, diversitatea și tehnicitatea problematicilor abordate, impunătoare, prin maniera exhaustivă și structurată a analizei, dar și inedită, fiind un concept nou și evolutiv pentru dezvoltarea gândirii juridice românești pe linia garanțiilor pentru un sistem de securitate socială eficient. Ea poate fi recomandată cititorului cu atât mai mult cu cât este caracterizată prin abordarea magistrală pe care autoarele o realizează, ca esență a întregii lucrări, în privința solidarității ca formă de coeziune, de comuniune de interese, de idei și de înțelegere, ca spirit sublim de unitate pentru evoluție și dezvoltare, ceea ce face din opera de față exemplul cel mai fidel de pledoarie științifică pentru conștientizare, pentru protejare și pentru promovarea potențialului uman.

Însoțită de referințe practice diverse și multiple, prezentarea întregii materii conduce cititorul, fie el student, masterand ori profesionist al dreptului, înspre înțelegerea deplină și corectă a unor instituții vitale pentru existența umană – figura centrală a întregii lucrări fiind însuși omul, în jurul căruia se construiește maiestuos și convingător întregul eșafodaj argumentativ al autoarelor – printr-un mecanism de gândire clasică, cu veritabile și notabile accente de autenticitate și cu utile propuneri *de lege ferenda*, noțiunile pur teoretice căpătând sens în context aplicativ.

Aceste calități ale lucrării se cuvin a fi cu atât mai mult evidențiate cu cât în materia cercetată de autoare au fost înregistrate în ultima vreme numeroase modificări legislative, această lucrare fiind o reprezentare a modului în care trebuie realizată raportarea critică la toate modificările legislative naționale, la prevederile europene și internaționale incidente.

Cartea se particularizează prin configurația logică și adecvat structurată, aproape matematic, prin ușurința lecturii, bogăția informațiilor și organizarea în mod coerent și prietenos a unui sistem teoretic într-un domeniu considerat adesea mult prea searbăd și neprietenos, reușind, astfel, să se impună cititorului în mod facil și convingător.

Și, deoarece societatea actuală, tot mai globalizată și interconectată, se confruntă într-un crescendo alarmant cu promovarea mediocrității, apariția unei opere creative, inovatoare și autentice evocă curajul, meritul și devotamentul autoarelor pentru valori înalte, pentru deschiderea de drumuri noi, ceea ce ne amintește de scrierea lui Titu Maiorescu într-un celebru studiu (*„În contra direcției de astăzi în cultura românească”*, Convorbiri literare nr. 19, Anul III, Iași, 1 Decembrie 1868): *„ceea ce are valoare se arată la prima sa înfățișare, în meritul său și nu are trebuință de indulgență, căci nu este bun numai pentru noi și deocamdată, ci pentru toți și pentru totdeauna”*.

Pentru toți și pentru totdeauna este și lucrarea *„Securitatea socială într-o lume în schimbare”*, iar creatoarele ei, prof. univ. dr. Claudia-Ana Moarcăș și asist. univ. dr. Valentina-Lidia Zărnescu, ni se încredințează original și consistent, promovând cu tenacitate competența și performanța, asumându-și libertatea și puterea de a fi.

Prof. univ. dr. **Evelina Mirela OPRINA**
Directorul Institutului de Cercetări Juridice
„Acad. Andrei Rădulescu”

Capitolul 1

EGALITATEA ÎN CONTEXTUL INEGALITĂȚILOR ECONOMICE ȘI SOCIALE

I. Concepții asupra egalității

1. *Egalitatea a fost și rămâne unul dintre cele mai analizate concepte fie de sociologi, fie de juriști, fie de oameni politici. Membrii societății umane, din toate timpurile, l-au clamat cu o frenezie aproape mistică. Alături de concepte precum libertatea, pacea, dreptul sau statul, egalitatea a fost definită, analizată, combătută ori a fundamentat școli de gândire, stabilind axiomatic că toți oamenii sunt egali între ei. Societatea contemporană și-a gravat pe frontispiciul edificiului său de valori fundamentale crezul în egalitatea tuturor oamenilor. Astfel, chiar din primul considerent¹ al preambulului Declarației universale a drepturilor omului se stabilește, fără echivoc, credința societății internaționale în egalitatea oamenilor în drepturi, prevedere care este consolidată și în primul articol al acestei constituții a umanității: „Toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi. Ele sunt înzestrate cu rațiune și conștiință și trebuie să se comporte unele față de altele în spiritul fraternității”.*

2. Chiar dacă termenul „egalitate” este conținut în toate constituțiile statelor membre ale Organizației Națiunilor Unite, dacă încercăm să definim conceptul de „egalitate” vom observa că întâmpinăm dificultăți. Conținutul său este foarte greu de conturat într-o accepțiune împărtășită de toată lumea și în toate timpurile. Societatea umană, în diferitele ei etape de dezvoltare, și-a definit egalitatea în felurite variante, oricum, de cele mai multe ori ca deziderat, decât ca o realitate a raporturilor sociale. Pentru Aristotel egalitatea are conotație normativă deoarece este cauza dreptății sau a nedreptății: „*drept este ce-i legal și ceea ce corespunde egalității, nedrept este ceea ce-i ilegal și ceea ce e potrivnic egalității*”². Pentru antici egalitatea era circumscrisă claselor sociale, și nu tuturor membrilor societății, stare de fapt pe care au păstrat-o și au amplificat-o societățile medievale. Abia în secolul al XVII-lea fondatorii teoriei contractului social³ readuc individul în centrul paradigmei organizării sociale, recunoscându-i drepturile sale inalienabile la libertate și egalitate. Pentru Thomas Hobbes oamenii sunt egali de la natură, deși tot de la natură fiecare individ este diferit din perspectiva trăsăturilor psihosomatice: „*Natura i-a făcut pe oameni atât de egali în privința facultăților trupului și ale minții încât, deși s-ar putea găsi câte un om a cărui forță a trupului sau agerime a minții să fie câteodată în mod evident mai mari decât ale altuia, totuși, atunci când le considerăm pe toate la un loc, diferența dintre un om și un altul nu este atât de însemnată încât cineva să poată cere pentru sine, pe acest temei, vreun beneficiu pe care să nu-l poată la fel de bine pretinde și altcineva. Căci, în ceea ce privește forța trupului, cel mai slab are destulă putere ca să-l omoare pe cel mai puternic fie*

¹ Organizația Națiunilor Unite, *Declarația universală a drepturilor omului*: „Considerând că recunoașterea demnității inerente tuturor membrilor familiei umane și a drepturilor lor egale și inalienabile constituie fundamentul libertății, dreptății și păcii în lume”.

² Aristotel, *Etica nicomahică*, traducere din limba elină de Tr. Brăileanu, Ed. Antet XX Press, s. 1., 2003, p. 96

³ Thomas Hobbes și John Locke.

printr-o uneltire secretă, fie prin unirea cu alții aflați în aceeași primejdie. Și cât privește facultățile minții (...), găsesc că există aici o și mai mare egalitate decât a forței fizice. Căci prudența nu este decât experiență, pe care un timp egal o conferă într-o măsură egală tuturor oamenilor, în acele lucruri pe care ei le urmăresc în mod egal. Ceea ce ar putea face ca o asemenea egalitate să fie de necrezut nu este decât o părere deșartă despre propria înțelepciune, pe care aproape toți cred că o posedă într-un grad mai mare decât oamenii de rând (...). Însă aceasta dovedește mai degrabă că oamenii sunt egali decât inegali. Pentru aceasta, nu există un semn mai grăitor al distribuției egale a unui lucru decât acela că fiecare e mulțumit cu partea care-i revine”¹.

3. În concepția teoreticianului Revoluției franceze inegalitățile sunt de două feluri: „una pe care o numesc naturală sau fizică, pentru că este stabilită de natură și constă în deosebirea de vârstă, sănătate, putere fizică și calități ale spiritului sau sufletului; alta care poate fi numită inegalitate morală sau politică, pentru că depinde de un fel de convenție și este stabilită, sau cel puțin autorizată, prin consimțământul oamenilor. Această inegalitate constă în diferitele privilegii de care se bucură unii în dauna altora, ca de pildă, acela de a fi mai bogați, mai onorați, mai puternici decât alții, sau chiar de a-i face să li se supună”². Inegalitatea morală este rezultatul societății umane, al civilizației, care legiferează această stare între indivizi și care nu este specifică condiției naturale a omului. În starea sa naturală omul era împlinit, bucurându-se de fericire și egalitate. Nefericirea omului împreună cu inegalitatea caracteristică societății umane au fost generate odată cu „primul om care, împreună cu un teren, s-a încumetat să spună acesta este al meu și care a găsit oameni destul de proști ca să-l creadă (...)”³. Rousseau recunoaște că omul nu se mai poate întoarce la starea naturală, dar societatea trebuie să găsească modul adecvat pentru a-i reda și garanta individului drepturile sale naturale. Soluția propusă este contractul social care se reduce la următorii termeni: „Fiecare dintre noi pune în comun persoana și toată puterea lui, sub conducerea supremă a voinței generale; și primim în corpore pe fiecare membru, ca parte indivizibilă a întregului”⁴, conținutul acestuia fiind stabilit a priori pentru că are în vedere conservarea și garantarea drepturilor de egalitate și libertate, proprii omului în starea naturală⁵.

4. Pornind de la concepția lui Rousseau, *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului* este manifestul firesc și legitim al revoluționarilor francezi, care, „considerând că ignorarea, nesocotirea sau disprețuirea drepturilor omului sunt singurele cauze ale nefericirii publice și ale corupției guvernelor, au hotărât să expună într-o declarație solemnă drepturile naturale, inalienabile și sacre ale omului, astfel ca această declarație, mereu prezentă înaintea tuturor membrilor societății, să le reamintească fără încetare drepturile și îndatoririle lor; iar actele puterii legislative și ale puterii executive, putând fi în orice moment comparate cu scopul oricărei instituții politice, să fie mai respectate, iar doleanțele cetățenilor, bazate de acum înainte pe principii simple și incontestabile, să tindă

¹ Th. Hobbes, *Leviathan*, Cap. XIII, „Despre starea naturală a omenirii”, http://www.gutenberg.org/files/3207/3207-h/3207-h.htm#link2H_4_0112, accesat la 29 mai 2013.

² J.-J. Rousseau, *Discurs asupra originii și fundamentelor inegalității dintre oameni*, Ed. Incitatus, București, 2001, p. 39.

³ *Ibidem*, p. 77.

⁴ J.-J. Rousseau, *Contractul social*, Ed. Antet XX Press, București, 2003, p. 16.

⁵ G. del Vecchio, *Lecții de filozofie juridică*, traducere de J.C. Drăgan, Ed. Europa Nova, București, 1993, p. 103.

*întotdeauna la respectarea Constituției și a fericirii tuturor*¹. Primele patru articole ale acestui document sunt chiar preceptele pe care Rousseau le consideră necesar a fi respectate de oricare organizare societală: „Art. 1: Oamenii se nasc și rămân liberi și egali în drepturi. Deosebirile sociale nu pot fi bazate decât pe utilitatea publică. Art. 2: Scopul oricărei asociații politice este conservarea drepturilor naturale și imprescriptibile ale omului. Aceste drepturi sunt libertatea, proprietatea, siguranța și rezistența la opresiune. Art. 3: Națiunea este sursa esențială a principiului oricărei suveranități. Nici o grupare, nici un individ nu pot exercita vreo autoritate care să nu emane de la ea. Art. 4: Libertatea constă în a putea face tot ceea ce nu dăunează altuia. Astfel, exercitarea drepturilor naturale ale fiecărui om nu are alte limite decât acelea care asigură celorlalți membri ai societății folosirea de aceleași drepturi. Aceste limite nu pot fi determinate decât prin lege”.

5. Chiar dacă Revoluția franceză și-a propus, în principal, înlocuirea Vechiului Regim (*l’Ancien Régime*) și instaurarea unei noi ordini politice și sociale în Franța, valorile sale și credința în libertatea și egalitatea omului dincolo de regulile societale, reliefate substanțial în *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului*, au transfigurat întreaga istorie modernă și contemporană a umanității.

6. Chiar dacă astăzi democrația, statul de drept, egalitatea, libertatea, dreptatea etc. sunt concepte pe care majoritatea statelor le statuează la nivel de principii constituționale, asigurând prin aceasta garantarea respectării drepturilor naturale ale omului în raport cu organizarea statală căreia îi aparține ori în raport cu ceilalți, doctrina juridică, filozofică sau politică caută noi și adecvate conotații pentru aceste concepte. Amintim în acest sens principalele elemente ale concepției despre egalitate a lui Ronald Dworkin, poate cea mai interesantă concepție juridico-filozofică a ultimelor decenii, care afirmă că egalitatea poate îmbrăca două forme: egalitatea de bunăstare, care se materializează atunci când bunăstarea egală determină egalitate între oameni; și egalitatea de resurse, pe care o regăsim în situația în care resursele economice egale determină ca oamenii să fie egali. Ambele tipuri de egalități sunt de natură distributivă și nu politică, adică fiecare individ trebuie să aibă aceleași drepturi de vot. Dacă egalitatea de bunăstare nu poate fi acceptabilă, egalitatea de resurse, adică înțelegerea egalității în termeni de resurse, poate să creeze o egalitate socială. Din această cauză există două tipuri de drepturi circumscrise egalității de resurse: dreptul la tratament egal și dreptul la tratament ca un egal. Primul drept poate fi analizat ca un drept „la distribuție egală a unor oportunități sau resurse sau poveri”², în timp ce al doilea „este dreptul nu de a beneficia de aceeași distribuție a unor poveri sau beneficii, ci de a fi tratat cu același respect și grijă ca oricine altcineva”³. Între cele două tipuri de drepturi se stabilește un raport de primordialitate, în sensul în care dreptul la tratament ca un egal este fundamental, iar celălalt este derivat. În viziunea gânditorului american egalitatea este virtutea suverană, care prevalează asupra dreptății, deoarece formularea acesteia din urmă este rezultatul materializării ideii că statul trebuie să-i trateze pe toți membrii care-l compun în mod egal⁴.

¹ Adunarea Națională a Franței, *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului*, 26 august 1789, <http://www.assemblee-nationale.fr/histoire/constitutions/declaration-des-droits-de-l-home-et-du-citoyen-de-1789.asp>, accesat la 29 mai 2013.

² R. Dworkin, *Drepturile la modul serios*, Ed. Arc, Chișinău, 1998, p. 205.

³ *Ibidem*.

⁴ A. Miroiu, *Egalitatea*, p. 11, http://adrianmiroiu.files.wordpress.com/2008/03/5_egalitatea.pdf.